

### 3 нашого життя.

Ще раз — на віщо? — Кому треба галузь? — Модерна на українському ґрунті. — Схеми боротьби українських поколінь. — Доле 40-х років та їх наставники до останнього часу. — Основні риси зміни покоління. — Шлях праця. — Де ґрунт переважно естетичного напрямку на Україні? Чи єсть той ґрунт? Штука яка.

На віщо? — таким питанням закінчив я свою останню розмову з читачем про непомірні претензії того ґрунця в нашому громадянстві, що зве себе „молодими“ і з вершин своєї проблематичної молодости кидася громади на краї традиції нашого письменства. На віщо свою особисту справу, справу образеного самолюбства несприятливих геніїв, виставляти за справу цілого молодого літературного покоління, на віщо обмовляти його, не повинне в заходах „Будучості“ і тих поодиноких трісок, з яких сміливіший екземпляр то там, то там висогавить голову, викиркане згорда своє комичне — „роздайсь, море!“ і гине в глибини? Адже видима річ, що повзці здобувачів не галасом, не криком, не саморекламуванням, а нашими засобами, до яких належить насамперед праця во ім'я певних ідеалів, яка з свого боку залежить од загального розвитку та літературних талантів серед того чи іншого напрямку. Д. Вияниченкові, напр., або д. Стефанівкові не треба про себе та дасувати, бо таланти їхні одразу жожному видно, що то старому, чи молодому; не треба таких способів братись і д.д. Олезеві, Черкасенкові та ще деяким безперечно молодим письменникам, що вийшли на літературну ниву вже останніми часами і знаходять собі теплий привіт якраз серед тих кругів, за для яких д. Буєнко становить шабениці на сторінках „Будучості“ для всіх молодих. Отже далеко про-

стіше було б діло, як би ті, що беруть на себе сміливість говорити за „молоде“ покоління, замість комічних громів на „батьків“, одразу показали свої таланти, виявили перед усіма свою працю й тим довели свою здатність до життя, а не галасливим їх обмовним лементауванням. Адже проти фактів не змагаються, а тимчасом ніяких фактів наші літературні тріски не подіють, обми-жучуюсь самими голими наріканнями та скаргами на те, що їх „злокovensні“ не хтять призначати, що їх замочують, не дають говорити і т. и., — так наче справжній талант, справжню силу можна замочити або заглушити рота. Ні, причина тут асовсім не в „злокovensності“.

Річ у тому, що модернизм (беручи це слово в тому широкому і, коли правду казати, досить таки неадекватному розумінні) — новітніх естетичних напрямків у мистецтві на українському ґрунті не дав досі ні визначних зривків нової творчости, ані теоретиків нового напрямку не виставив. Коли не рахувати скандалістів, на зразок д. Буєнкі, то вся теоретична оборона новітніх напрямків у нашому письменстві обмежується туманним манифестом д. Гриневичової, викликаною д. Коцювського, віршованим profession de foi д. Вороного та ще двома-трьма такими ж творами, в яких не розбереш до ладу, чого їх авторам хочеться. З другого боку, опріє справді талановитого д. Кобяляк, що більш-менш консеквентно служив (на жаль, не служив) новому мистецтву — не можна назвати ні одного імення, яке могло б стати осередком української модерні. Не д. Хоткевича ж справді ставити за суддо і прокорої, і не д. Яцкова з д. Павловським, і не тих хоч і „найваженихших“, але поки що нікому невідомих авторів, що здобувають собі славу і

віршем, і прозвою на сторінках „Будучості“. Можливо, що хтось із цих колишів і дасть щось визначне, можливо, що ніхто нічого не дасть, — більшість з них вже зовсім виявилась і наші величкі не викликає — але досі прийнятнім модернизмом у нас не стояв у першій лаві напрямів, що притягають до себе загальну увагу. Скажу більше — де-які об'єктивні умови нашого розвитку говорять про те, що й не стоїть, щоб сподіватись його розвитку на українському ґрунті в близьких часах — опіять сподіватись неможливого. Щоб це зрозуміти, треба дот схематично, хоч в загальних рисах перебігти ту боротьбу поколінь, що справні одбувалася вже на українському ґрунті й знайденим результатом перевірити те, про що буквально голосить автор „Листів з Києва“.

Першим поколінням, що вступило з власною фізіономією на Україну й мало певну програму діячости, треба вважати наших „людей 40-х років“, що згуртувалися коло відомого Кирило-Мефодієвського братства у Києві. До того часу у нас власне не було того, що ми звичайно знемо поколінням, тоб то певної групи одностійків з виразною фізіономією, бо поодинокі люди покоління ще не складають, а доти у нас були тільки такі поодинокі люди. Отже періодичну зміну напрямів, історію свідомого громадського руху на Україні треба починаати з людей 40-х років. Віл попередніх часів вони дістали в спадщину де-які традиції, переважно літературні, але уложити їх у певну програму, виробити новий світогляд на підвалинах українського життя — це части випало на долю їх, людям 40-х років. І вони, як на свій час, зробили це не згірше.

Думаю, що нема потреби докладно говорити про програму наших

братчиків, бо це річ досить широко тепер відома, та й наше завдання того не вимагає: алже нам треба прослідити тільки зміну, чи — як хочете — боротьбу поколінь на українському ґрунті, а для цього досить буде знайти найвиразнішу рису данного покоління і проти неї поставити, звичайні віч-на віч, таку ж саму рису найближчого з пізніших поколінь. Коли в програмі Кирило-Мефодієвського братства пошпити на боці крипацьке питання, яке дотчасе і сильне всім тогочасним поступовцям у Росії, то найвиразнішою рисою братчиків, їх специфічною ознакою мусимо признати їхні політичні змагання, їхню програму федералістичної всеукраїнської держави на основах рівности, братерства й того, що тепер ми знемо національним самовизначенням. Можна так чи інакше ставитись до напрямку людей 40-х років, але їх політизм виступав найвиразніше в їхніх змаганнях.

Реакція змела братчиків, розпоршилася по всіх усяодах і не дала ні виявити своїх змагань практично, ні виробити покоління 50-х років, яке, правда, не народилося і взагалі по всій Росії. Отже, коли настали країцї часи, то одні проти одних опанілилися — старі братчики і молоде покоління 60-х років, у якому перед ведуть Антонович, Ральський, Житецький. Яка ж була зустріч цих „батьків“ та „дітей“?

„Діти“ зросли підчас найтяжчої політичної реакції з одного боку та світлим хвилем загального походу проти крипацька — з другого. Це й відбулося на них перевагою соціально-економічно-просвітних змаганців. Крипацьтво падає у них на очах, визволений народ потребує з одного боку урядкування свого економічного життя, а з другого — свідомости та ос-

віти. І в цих от напрямках і починається праця молодого покоління 60-х років. Політичні завдання свідомо одделяються у них на потім, одходять на задній план; молоді дітячі навіть зрікаються політичної діяльності за-для органічної праці коло добробуту й просвіти народньої. Аполітизм — це основна, можна сказати, риса українського покоління 60-х років, що найлучче пробилася в знаменитому „Огавні“ наз Києва“, тоб то колективній зязві молодих українців, та в інших тогочасних документах.

Але боротьби між старим і новим поколіннями, не вважаючи на їх принципіальну протилежність, дим разом не було. Річ у тому, що розпоршені по всій Росії братчики на засланих здебільшого розпоршені й свою основну рису, переважний політизм своєї програми. І в часи „Основ“ обидва покоління 40-х та 60-х років мирно зустрілися на одній роботі й робили її досить одностійно в недільних школах, популярних видавництвах і т. и. Програми зязав людей старшого покоління, напр., Костомарова, на той час дуже виразно втратили вже свій колишній політичний загал і придбали ту безполітичний окраску, до якої нахили виявили й молоді дітячі. От через віщо перша зустріч „батьків“ і „дітей“ на українському ґрунті відбулася досить приязно, виявившись у співробітництві на полі однієї громадської роботи. Була, правда, одна людина, (маю на думці Драгоманова), що не влядалася у зазначені рямці, але тоді діяльність її належала ще майбутнім часам.

Покоління українських 70-ників само розбилася прийнявши на три паралельних течії: політично-соціалістична школа Драгоманова, націоналістична Кониського, та найбільш

численна була третя—культурно-наукова течія. Якійсь час вони пильнували поруч, працюючи в суміж, гуртом, але де діли, то дужче вибивалися на верх остання, що згодом виродалася цілком в опортуністичне українофільство під прайором так званої „безполітичної культури“. Цю останню течію й можна уважати домінуютою серед наших 70-ників; в історії українського руху вона відома під назвою українофільського раг excellence,—тієї, що довела українське фальство до тієї міри, коли серед самого українського громадянства поветає проти його сильна реакція. Нещисленна покоління 80-х років (В. Грінченко, Зінківський, Дикарев-Крамаренко) мусило починати свою діяльність у того, що розглянуло критично українофільство, власне найбільше його тактичну сторону, і на його місці почало основи свідомого українства, вясавивши насамперед національні завдання українського руху. Почавшись в межах націоналізму, це покоління де далі, все ближче підходило до тієї течії, якої перед він Драгоманов, аж поки в 90-х роках приймає майже всі її основи, принауривши їх тільки відповідно до вимаган на часу і донісши їх аж до останніх днів. Опріч того, наше десятиліття викликало до життя спершу революційне бунтарство Р. У. П. й її сядкомедія — українську соціал-демократію, і нарешті поруч естетично-модерністичний напрям у письменстві й громадському житті. Останній, зародившись ще в попередньому десятилітті, то затихає цілком, то на якийсь час підживає, здебільшого власне в таких формах, які нам знайоми вже з „Будучности“ (видавництво „Живи струни“, „Молода Муза“, журнал „Світ“, „Руська Хата“, „Вязола“ та інші такі одводівки в Галичині).

Я розумію, що ця схема зміни поколінь на Україні, зарисована знадто загальними рисами, може знадто грубо й простолійно. До того-ж нам довелось обміняти зовсім боротьбу поколінь в Галичині, хоч як-раз там іноді, як на початку 60-х і на прикінці 70-х років, вона розгорталася в цікаві й високо-трагічні моменти. Але інакше зробити не можна,—найперше через те, що історія громадського руху на Україні й навіть просто пугачі історії ватого письменства ми ще не маємо і цінаві деталі зовсім не розроблені; друге—ширший розгляд дуже далеко одбув би нас од теми і в всякі разі перейшов би рямці газетного огляду; нарешті ж—для нашої мети досить зараз самої загальної схеми, щоб уважити—як ставились одно проти одного заступники наших поколінь, що саме в своїх змаганнях виставляли вони на перший план, де будували свої позиції. Вже й наша коротенька та суха схема дасть нам для цього досить матеріялу.

Пригадаючись до зазначеної схеми, ми насамперед зауважимо, що так звана боротьба поколінь на Україні зовсім не була боротьбою в звичайному розумінні цього слова, тією боротьбою, що піднімається до гострих форм, коли люди різних поколінь стають, як то кажуть, на ножі одні проти одних. Гострішою у нас була хіба боротьба українства з українофільством та ще демонстраційні виступи Р. У. П. Пояснюється це тим, що з одного боку діячі наші але обмежені були рямцями одного десятиліття, йшли часто мало не через усе новішу історію українського руху й тим, певна річ, стирали й шліхували гострі боки, усяких питаннів, пом'якшуючи й форми та методи самої боротьби. Але найважливіша

причина була та, що український рух, міцно сповитий і здурений сповивачем обрусительного централізаторської політики, мав знадто багато небезпечних ворогів з-надвору й, напружуючи сили на боротьбу з їми менше часу й уваги миг оддавати своїм хатнім справам, не маючи до того ж і відповідного апаряття для цього—власної преси. От через відо національно-політичний момент лоничу й найдужче бренть у громадських стосунках українських поколінь, і зовсім тихо, а то й непомітно озиваються загально філософські, естетичні й т. и. питання. Очевидно, що до цього, то наше громадянство просто переймало ті течії, що панували в той або инший час в Росії,—до того ж давній традиційний реалізм українського письменства, почавши з самого Котляревського, просто одсудув практично ту естетично-літературну боротьбу, яка була іноді такою завзятою серед російського громадянства. Для українського це було вже манудлим, пережитим у далекій давнині й розв'язаним питанням, коли тимчасом в російській літературі шеклетили страсти і йшла велика війна коло питання—що потрібіше людям: зоботи, чи Шекспірова творі.

І тим цівашіше народження у нас переважно естетичного напрямку останніми часами. Що це за півня така проява, що сиклюється поставати свої позиції коло порожного місця, яке давало вже покинулі борці, перешісти свої ітереси в інші сфери життя? Адже як не-я, а багато моментів із старих естетичних змаганнів тепер просто вже такі неможливі. Думаю, наспр, що оті неодолаї претензії до зобіт во їм Шекспіра чи навпаки не можуть нічого викликати, опріч усмішки, і хоча д. Вутенко й бязікає щось про занепад мистецтва „підчас

панування реалізму“, думаючи, що реалізм—то „рабське копіювання того що око бачить“, але очевидно, що так могло вийти тільки „по молодости лть і неопытности“ цього знадто нерозважливого „модерніста“. Певне й сами серйозніші модерністи ніяко во себе почуватимуть, читаючи оборозу собі з-під руки д. Вутенка. Та модернізмові з його загостреними естетичними вимаганнями на українському ґрунті важко встояти й через інші причини органічної природи.

Аудиторі, яку має на увазі українське письменство—це село. Воно покляло свою ознаку на письменство, дало йому теми, підказувало й ту чи иншу форму їм. Хоча б де-які письменники наші й не мали на увазі безпосередно селяського читача, того величезного моря народнього, але навіть і в такому разі інстинктивно, як соваяшик до сонця, оберталися вони все до того ж центру українського життя і письменства—до українського народу, до б-то його селянських мас переважно, і на собі та на своїй творчості визнавали його впливу. В цьому виявляється те змагання до обопільного впливу письменника і читача, без якого не може істнувати ніяке письменство на світі. Тимчасом модернізм—це типичний вишлод городської культура, витвір тих верств нації, що порвали з селом та з його ітересами. На українському ґрунті це значить—порвали і з українським народом, з його письменством з усіма ознаками його національного життя. І от бачимо цінаву картину: українські модерністи пробують осісти й розростатися на тому ґрунті, який наперед зрікається усього українського, пробують вчепитися своїм корінням в ту землю, що не хоче давати їм ніяких поживних соків. До кого ж вони ритимуть модерністи, де та публі-

ка, на яку вони у нас рахують? Адже це одинці, в кращому разі дрібненькі курточки, знадто слабосилі, щоб виторвати ґрунт для розвитку хоч би чого там.

От через відо не тільки тепер модернізм у нас цілком штучна квітка, силоніць пересажена з чужого ґрунту, але й на далі ледве чи можна сподіватися для неї пишного розвітку в недалеких часах. Поки українство не звоєє города, поки не стане воно твердою ногою серед тієї рафіванової публіки, що смякує всякі перетончені приправи голх естетичних теорій—доти нема ходу на нашому ґрунті модерністичному мистецтву, доти модернізм матиме тільки маленькі гуртки прихильників, доти талант між їми буде рідким гостем, цікавий раритетом, не більше. Доти, певна річ, і всякі спроби викликати боротьбу поколінь на естетичному полі, коло естетичних принципів раз-у-раз зводатимуться до порожного галусявання.

Не естетичні теорії й тепер, як і перше у нас, можуть бути центром боротьби поколінь, не т, т стоять позиції, круг яких починається змагання супротивних напрямів,—бій клекогити зовсім на иншій площині і виводувати в наші часи само голу естетику—значить кидатись на широкое море життя й сподіватись, що воно розступиться перед тріскою. Коли воно розступиться, то тільки перед чимось дужчим, перед якоюсь реальною овалою, що має вже твердий ґрунт під ногами в обставинах життя й зуміло само для себе якусь мету знайти і шляхи до неї позначити. А яка ж мета і які шляхи у знаменитих діячів, скажемо, хоч би нашої пишної „Будучности“?..

Сергій Єфремов.